

Handlingsplan mot hedersrelaterat våld och förtryck

för Umeås kommunala grund- och gymnasieskolor

Dokumentansvarig: Elevhälsoschef, planen revideras vart tredje år.	Version: 1.0	
Godkänd av: Skoldirektörens ledningsgrupp	Datum: 2015-05-19	Revideras: 2018-05-19

Inledning

Det här är en praktisk handledning som i första hand riktar sig till rektorer och elevhälsans personal vid grundskolan och gymnasiet i Umeå kommun.

Förenta Nationerna (FN) och Sverige som en av dess medlemsstater tar tydligt avstånd från hedersrelaterat våld. I grunden för arbetet mot hedersrelaterat förtryck och våld finns FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor (kvinnokonventionen) samt FN:s konvention om barnens rättigheter (barnkonventionen). Dessa ger individuella rättigheter som de stater som har ratificerat konventionerna förbinder sig att värna. Rektorerna är ansvariga för att Barnkonventionen blir levande i skolans verksamhet och att skolan har en beredskap och en handlingsplan för att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras av hedersproblematiken.

Hot, tvång, våld och mord i hederns namn förekommer i samhällen eller grupper med starkt patriarkala system och ett gruppcentrerat skamtänkande. Bakom hedersbrotten ligger alltid ett kollektivt tryck om att bestraffning måste ske för hederns återupprättande. De allvarligaste hedersbrotten är alltid planerade och genom det kollektiva trycket blir kraven på bestraffning oftast kompromisslösa och långsinta.

Avsikten med handlingsplanen är att vara ett stöd i skolans uppdrag att motverka kränkningar av mänskliga rättigheter samt att ge vägledning kring hedersrelaterat våld och förtryck. Alla på skolan ska veta vem som gör vad för att hjälpa en flicka eller pojke som lever i en hedersproblematik. Det är också viktigt att det finns en nära samverkan med de sociala myndigheterna med en tydlig roll- och ansvarsfördelning. Skolans ansvar är att uppmärksamma socialtjänsten på de elever som lever i en utsatt situation och med deras hjälp se till att barnet får ta del av sina rättigheter enligt barnkonventionen och svensk lagstiftning. Enligt Diskrimineringslagen (2008:567) och Skollagen (2010:800) är det ett krav att varje skola ska ha planer kring likabehandling och kränkande behandling. Det är viktigt att sammankoppla Handlingsplanen mot hedersrelaterat våld och förtryck med respektive skolas Likabehandlingsplan.

Alla skolor möter inte i sin vardag flickor och pojkar som är utsatta för förtryck i hederns namn. Det innebär dock inte att de aldrig kommer att göra det och kunskap om frågan är därför viktig så att man är förberedd då man kommer i kontakt med hedersproblematiken i framtiden. Det ankommer ytterst på varje enskild rektor och skola att – utifrån lokala övervägande – ta ställning till vilka förebyggande och akuta insatser som behövs.

Skollagen lyfter fram att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Den syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. Vidare säger skollagen att skolan ska förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

Vad är hedersvåld

Definition antagen av Socialstyrelsen (2005):

- Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad.
- Hederstänkandet har en avgörande roll.
- Våldet är planerat.
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat.
- Förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet.
- Våldet drabbar individer av kvinnokön från det att de blir könsmogna, det vill säga från cirka tolv-tretton års ålder och resten av livet.
- Våldet är framförallt: **psykiskt** (kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelse, hot), **socialt** (isolering, förbud att delta i vanliga aktiviteter i samhället, tvång till klädsel, avvikande beteende, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande) i förlängningen är våldet ofta även sexuellt (tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom ofrivilligt äktenskap), **fysiskt** (från örfil till mord).
- Ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning.
- Det är inte bara unga flickor som lever under hedersrelaterat förtryck, det drabbar också pojkar/män, bi-, trans- och homosexuella personer, samt vuxna kvinnor.
- Våldet kan även drabba pojkar och unga män om de stödjer eller beskyddar en flicka eller en kvinna som inte fogar sig. Eller om de har en relation med/ingår äktenskap med en kvinna som inte accepteras av pojkens familj och släkt.
- Utövarna av hedersrelaterat våld är i första hand män som står nära de utsatta, men även närstående kvinnor kan delta.

Mål

Målet med denna handlingsplan är att **all** personal som är verksamma inom skolan ska kunna **identifiera** och **möta** elever som lever under förhållanden som ej är förenliga med FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna.

Förebyggande arbete

Övergripande- och enhetsnivå

- Kontinuerlig genomgång av handlingsplanen för personal. Ansvarig: Rektor i samarbete med det lokala elevhälsoteamet.
- Se till att skolan har tillgång till aktuell information för personal och elever om mänskliga rättigheter, barns rättigheter, hedersrelaterat våld och förtryck. Ansvarig: rektor.
- Samverkan med andra myndigheter och organisationer. Exempel på samverkansforum är Konsultationsforum hedersrelaterat våld (HRV).

Gruppnivå

Nedanstående punkter är exempel på insatser i det förebyggande arbetet på gruppnivå. Tänk på att inleda det förebyggande arbetet med barn och föräldrar så tidigt som möjligt, gärna redan i förskolan.

- Arbeta med de mänskliga rättigheterna i klasser/grupper.
- Föräldramöten där mänskliga rättigheter lyfts.
- Viktigt att föräldrar får information på sitt eget modersmål.
- I mötet med föräldrar är det viktigt att informera om elevers rättigheter och föräldrars ansvar att sätta gränser – men inte begränsa elevers liv.
- Arbeta förebyggande t ex kill- och tjejgrupp där man arbetar med olika samtalsteman och värderingsövningar.
- Klassråd och elevråd.
- Kamratstödjarverksamhet med syfte att motverka kränkande behandling.
- Inspirationsdagar för värdegrundsarbete.
- Ge pojkar och flickor kunskap om rätten till eget liv och samhällets stöd i olika former.
- Fånga upp barn och ungdomar i behov av särskilt stöd genom diskussioner i arbetslag.
- Sex- och samlevnadsundervisning där man exempelvis diskuterar könsstymning och myten om mödomshinnan. Samverkan med Ungdomshälsan.

Individnivå

- Utvecklingssamtal.
- Individuella stödsamtal och hälsosamtal.
- Vid introduktionssamtal/utvecklingssamtal tas punkter som simundervisning, studieresor och sex- och samlevnadsundervisning upp. Detta är en obligatorisk del i verksamheten.

Vill du veta mer läs gärna skriften ” Våld i hederns namn - Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta” Länsstyrelsen Östergötland. Finns att beställa gratis på nätet.

Direkt arbete med enskild elev

Viktiga observationspunkter som stöd i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck

Om det kommer till skolans kännedom att en elev lever under förhållanden som inte är förenliga med mänskliga rättigheter kan följande observationspunkter vara bra att kartlägga. Observationspunkterna kan även användas som ett stöd i arbetet för att upptäcka elever som lever under hedersrelaterat våld och förtryck.

- Vad måste hen göra som hen inte vill?
- Vad vill hen göra som hen inte får?
- Vilka begränsningar är hen utsatt för?
- Är hen utsatt för våld och misshandel? Finns i så fall synliga skador på pojken/flickan?
- Är hen utsatt för kränkningar och hot?
- Är hen utsatt för någon form av bevakning eller begränsning, t ex från en bror på skolan?
- Tvingas hen bevaka en syster eller kusin på skolan?
- Verkar hen oförklarligt rädd för någon?
- Talar hen om att trolova sig eller gifta sig trots att hen är ung och inte klar med skolan? Är partnern någon som hen rimligen inte kan känna så väl?
- Vad ska hen göra på sommarlovet? Är det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en "semesterresa" till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- Fråga om könsstämpning.
- Måste hen ljuga om flickvän/pojkvän?
- Uppvisar hen psykosomatiska symtom (t ex huvudvärk eller magont)?
- Talar hen om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
- Vad är det som kommer att hända om hen bryter mot dessa krav?
- Är hen kraftigt begränsad när det gäller kläder, rörelsefrihet och fritid? Kontroll av mobiltelefon, dator, dagbok?
- Har hen stort ansvar hemma?
- Får hen delta i all undervisning inklusive idrott och sex- och samlevnadsundervisning?
- Får hen vara med på skolresor och lägerskolor?
- Hur ser hens studiemotivation och koncentration ut över tid?
- Är hen tidvis (oförklarligt) ledsen, orolig eller uppgiven?
- Har hen sömnsvårigheter?
- Är hen homo-, bisexuell eller en transpersonlighet? I många länder är homosexualitet tabu och till och med straffbelagt.

Utifrån dessa observationspunkter kan det bildas ett mönster som ger en övergripande bild av barnets/ungdomens livssituation. Det är viktigt att vara medveten om att särskilt flickornas liv begränsas successivt med stigande ålder och en utförlig dokumentation, också över tid, bidrar till att personalen lättare kan skapa sig en helhetsbild. Om man ser några av dessa tecken **måste** skolans personal våga samtala med eleven om dennes allmänna situation.

I samtalet är det viktigt att du ställer korta, enkla och raka frågor. Låt eleven berätta med egna ord. Exempel på bra frågor är:

- Vad är det som du vill göra men inte får göra?
- Vad är det som du måste göra som du inte vill göra?

I samtalet är det viktigt att prata om vad eleven är utsatt för i relation till svensk lagstiftning och de mänskliga rättigheterna istället för att prata om hedersbegreppet. När du som personal känner dig orolig för en elev **ska** du kontakta elevhälsopersonalen. Skolledningen ska dessutom alltid informeras. Kom ihåg att det är bra att inte vara ensam när man arbetar med ärenden som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.

Viktigt att tänka på vid samtal med unga om hedersrelaterat våld och förtryck

- En hantering på skolan som bygger på normala rutiner i elevhälsoärenden, framför allt en för tidig kontakt med föräldrarna, kan i vissa fall allvarligt skada den enskilda eleven som lever i en hederskultur.
- Samtal om hedersrelaterat våld är ett känsligt område. Rykten om flickors eller pojkars eventuella avvikelser från hedersnormen kan skapa stor skada. Vem är bäst lämpad på din skola att genomföra dessa samtal?
- Välj en neutral plats för samtalet.
- Samtalet får inte väcka uppmärksamhet från andra. Om utomstående får kännedom om samtalet/besöket kan det få negativa konsekvenser för flickan eller pojken eller deras familjer och släktingar.
- Använd alltid auktoriserad tolk **via telefon** och gärna från en annan stad eller en rekommenderad tolk. Det är mycket viktigt att tolken är neutral i förhållande till eleven och att tolken inte kommer att utgöra ett hot genom ryktesspridning eller kontakter med elevens släkt.
- Tydliggör anmälningskyldigheten (14 kap 1§ SoL) på ett tidigt stadium. Då ges den unga möjligheten att välja om hon/han vill vara anonym i den mån det går.
- Konsultation med socialtjänsten kan ske utan att utredning inleds om den utsattes identitet inte avslöjas.
- I ärenden med hot om kontroll, hot eller våld i hemmet kan socialtjänsten träffa en ungdom för klagörande samtal några gånger utan att kontakta vårdnadshavare. (Om den unga är över 18 år är denna fråga inte aktuell).
- Är man över 18 år är man myndig och har själv rätt att bestämma över sitt liv. Det är dock inte självklart att familjer/släkt till unga myndiga respekterar deras lagliga rätt och val. Myndiga kan därför vara utsatta för stark press och allvarliga hot och våld.

Handläggningsrutiner

Om du som anställd inom skolan känner oro eller misstänker att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck ska du kontakta rektor, skolkurator och skolsköterska.

Skolkurator eller skolsköterska, samtalar med eleven utifrån observationspunkterna och gör en bedömning och beslutar om vidare åtgärder tillsammans med skolledningen. Finns behov av vägledning kan kontakt tas med Konsultationsforum HRV, information och kontaktuppgifter finns på respektive intranät. I konsultationen ges möjlighet att samtala om den aktuella, avidentifierade barnets/ungdomens situation. Vidare kan man även få hjälp att ta ställning till om en anmälan ska göras eller om arbetet med eleven kan fortsätta med det stöd som redan finns inom skolan. Vägledning kan även ges via Länsstyrelsen Östergötlands nationella Kompetensteam, 010-223 57 60, se även www.hedersfortryck.se Kontakt kan även tas med Socialtjänstens mottagningsenhet för råd och stöd i enskilda ärenden.

Vid misstanke om att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck har skolan en skyldighet att agera.

Enligt 14 kap 1§ Socialtjänstlagen:

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom **är skyldiga** att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa

Anmälan till socialtjänsten ska göras skriftligt. I en akut situation kan det vara nödvändigt att göra en muntlig anmälan men den ska då kompletteras skriftligt i efterhand. Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck ska föräldrarna **inte** informeras innan anmälan görs på grund av risken för eleven. Det är viktigt att skolan och socialtjänsten, så långt det är möjligt, samarbetar så att eleven kan få den hjälp och det stöd som hon/han behöver. Skola och socialtjänst behöver samarbeta **före** en anmälan görs bland annat via rådgivning. Vidare krävs ett samarbete **under** socialtjänstens utredningstid eftersom eleven vistas stor del av sin vakna tid i skolan. Till sist även **efter** en avslutad utredning bland annat för att skolan ska få vägledning hur de kan stötta eleven på bästa sätt i den fortsatta skolgången.

Om eleven är över 18 år kan skolan hjälpa eleven att göra en ansökan om hjälp och stöd till socialtjänsten. Är man 18 år räknas man inte längre som barn i lagens bemärkelse.

Bedömning av skyddsbehov

Det är viktigt att bedöma skyddsbehovet för eleven. Denna bedömning görs av socialtjänsten. I vissa fall kan det dock vara aktuellt för **kurator** att göra en första bedömning. Nedan är ett antal frågor som man behöver få svar på.

- Vem slår eller hotar?
- Vem är det som styr och bestämmer om sanktioner i släkten? Är det pappa, mamma, syskon eller andra manliga/kvinnliga släktingar? Finns denna person i Sverige?
- Vilka är de hotande personerna som förtrycker hen?
- Vilken nära släkt har hen i eller utanför Sverige?

- Har någon syster eller bror eller annan nära släkting, t ex kusin, tidigare gifts bort mot sin vilja eller misshandlats eller mördats på grund av heder?
- Finns det kanske någon person i släkten som tidigare lyckats gå sin egen väg? Har hens val i så fall accepterats av släkten? Var befinner hen sig geografiskt, i Sverige eller i utlandet?
- Vilka närstående är neutrala eller positiva till hens krav på förändring och kan vara ett stöd i hens frigörelse? Saknas stöd helt från familjen?
- Finns det några sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen t ex inom skolan?
- Vilka kamrater kan hen lita på ställer upp?
- Har hen en flickvän/pojkvän? Är hen ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
- Vilka andra vuxna i eller utanför den etniska gruppen litar hen på som kan bli ett framtida stöd?
- För att ytterligare bedöma riskerna kan man göra en släktpyramid tillsammans med eleven. På så sätt kan man få en tydligare bild över var i släkten de hotande personerna finns.

Utvärdering

Denna handlingsplan utvärderas och revideras vart tredje år eller tidigare vid behov.